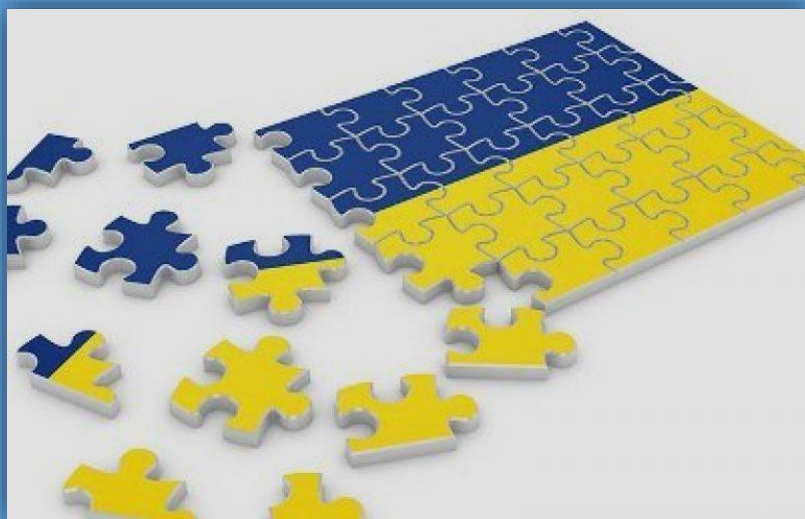

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

КОЛЕКТИВНА
МОНОГРАФІЯ

Київ - 2022

УДК 371:37.0:352:005

Рекомендовано до друку Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України (протокол № 10 від 21 грудня 2022 р.)

Редакційна колегія:

Завалевський Юрій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, перший заступник директора Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України;

Шуляр Василь Іванович, доктор педагогічних наук, професор, директор Миколаївського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Омельяненко Віталій Анатолійович, доктор економічних наук, доцент, академік Української технологічної академії, керівник Навчально-наукового центру проєктних технологій Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, старший науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України, директор ГО «Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань».

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ: колективна монографія / За заг.ред. Клясен Н. Л., Пушкарьова Т.О., // Київ : ТОВ НВП «Росток А. В. Т.», 2022. 428 с.

ISBN 978-617-512-299-0

Колективна монографія підготовлена в рамках науково-дослідної роботи «Організаційно-педагогічні засади сервісного обслуговування закладів освіти в умовах децентралізації управління освітою» (державний реєстраційний № 01170006226).

Метою монографії є дослідження чинників, що впливають або можуть впливати на підвищення ефективності управління освітою в територіальних громадах в умовах змін адміністративно-територіального устрою та відновлення України після війни.

Монографія розрахована на науковців, педагогічних працівників освітніх закладів, викладачів закладів післядипломної освіти, докторантів та аспірантів, які досліджують проблеми управління освітою в територіальних громадах; керівних кадрів різних ієрархічних рівнів управління, державних службовців і представників територіальних громад.

Видання підготовлено

*ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України
03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36,
тел. (044) 248-24-16, E-mail: mgtedu@gmail.com*

© ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
(ДНУ «ІМЗО»), 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ГРОМАДИ	
1.1. Проблеми освітнього простору об'єднаної територіальної громади <i>Пушкарьова Т. О., Коваль-Мазюта М. Ю.</i>	17
1.2. Системні проблеми розвитку освітнього простору в Україні в умовах глобалізаційних ризиків <i>Худавердієва В. А.</i>	30
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З ПИТАНЬ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	
2.1. Правові засади організації ефективної системи органів управління освітою територіальних громад <i>Клясен Н. Л.</i>	59
2.2. Вітчизняні моделі управління розвитком освітніх програм: правові аспекти <i>Маліновська О. Я.</i>	71
РОЗДІЛ 3. ОСВІТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НОВІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	
3.1. Нові підходи до управління освітою в умовах децентралізації влади <i>Квасній Л. Г., Живицька-Козловська Е. С.</i>	90
3.2. JIRA WORK MANAGEMENT ТА TRELLO як інструменти побудови горизонтальної організації <i>Покришень Д. А.</i>	107
3.3. Освіта територіальних громад: нові підходи до управління в умовах децентралізації влади <i>Заліський А. А., Барішовець Н. П.</i>	122
3.4. Підвищення кваліфікації як складова професійного навчання публічних службовців територіальних громад в Україні <i>Литинська О. А.</i>	153
РОЗДІЛ 4. ОСВІТНЄ ПАРТНЕРСТВО ТА СПІВПРАЦЯ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
4.1. Освітнє партнерство як регіональна стратегія в умовах воєнного часу <i>Покроєва Л. Д., Смирнова М. Є.</i>	191

4.2. Партнерська взаємодія та співпраця інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області з територіальними громадами регіону в умовах сучасних викликів (2016-2022 роки) <i>Білянін Г. І., Куриш Н. К., Поляк О. В.,.....</i>	211
4.3. Соціально-освітнє партнерство як умова ефективності державно-громадського управління закладом освіти в гірській місцевості регіону українських Карпат <i>Червінська І. Б.....</i>	240
РОЗДІЛ 5. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ З РОЗВИТКУ ОСВІТИ	
5.1. Використання північноамериканського досвіду підготовки управлінських кадрів у сфері охорони здоров'я для формування єдиного освітнього простору громади <i>Баєва О. В., Зеленцова С. М, Коваленко О. О.</i>	269
5.2. Міжнародний досвід децентралізації освіти <i>Воронцова Е. В., Войтко О. В.</i>	303
РОЗДІЛ 6. ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ОРІЄНТИРІВ РОЗВИТКУ СЕРВІСНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	
6.1. Консалтингові послуги центрів професійного розвитку педагогічних працівників як сервісних установ освіти: концептуально-діагностичний етап дослідження <i>Чепурна Н. М.</i>	315
6.2. Професійна освіта як інструмент і шлях до задоволення життєво важливих інтересів жителів об'єднаних територіальних громад <i>Бондар-Підгурська О. В., Глебова А. О.....</i>	336
РОЗДІЛ 7. КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ В ПЕРІОД ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	
7.1. Ключові аспекти адаптації освітнього процесу в період відбудови України <i>Гембарська Н. Є., Данилків Х. П., Квасній Л. Г.</i>	360
7.2. Проблеми та шляхи вирішення децентралізації освіти в ОТГ у період воєнного стану <i>Хоменко В. В.</i>	378
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	397

CONSULTING SERVICES OF CENTERS FOR THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS AS SERVICE EDUCATIONAL INSTITUTIONS: CONCEPTUAL AND DEFINING STAGE OF RESEARCH

Chepurna N. M.

Abstract. The article deals with the theoretical foundations of consulting services in the context of the newly created Centers' service activity for the professional development of territorial communities' teaching staff. The essence and structure of the concept "consulting services in the field of professional development of teaching staff" have been clarified. The indicators for the consulting services' effectiveness of professional development centers of territorial communities' teaching staff have been determined. There are presented the main results of the ascertaining diagnosis of the state of activity regarding the implementation of consulting services of the pedagogics' professional development Centers in Cherkassy region. The requirements for the consultant of the professional development centers as a provider of consulting services are outlined. Priority vectors for increasing the efficiency of consulting services as a factor influencing the quality of education in united territorial communities have been identified.

6.2. ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ І ШЛЯХ ДО ЗАДОВОЛЕННЯ ЖИТТЄВО ВАЖЛИВИХ ІНТЕРЕСІВ ЖИТЕЛІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Бондар-Підгурська О. В., Глебова А. О.

Формування громадянського суспільства на теренах реалізації цілей сталого розвитку України актуалізує питання організації територіальних громад, які відіграють ключову роль у виконанні завдань задоволення життєво важливих інтересів їх жителів.

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачала завершення побудови нового адміністративно-територіального устрою України у 2020 році, а у наступні роки – приведення у відповідність законодавства стосовно цих питань.

Метою створення територіальних громад та їх об'єднань стало формування ефективного і спроможного місцевого самоврядування та територіальної організації влади, здатних надавати якісні та доступні публічні послуги мешканцям, задовольняти інтереси людей в усіх сферах їх життєдіяльності (Розпорядження КМУ № 333-р., 2014).

Це стало важливим кроком до створення громадянського суспільства, бо територіальні громади об'єднують людей на основі спільних інтересів, і здатні підтримувати зміни та демократію в ньому.

Огляд літератури. Окремі питання щодо створення та функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) досліджували у своїх працях М. Баймуратова, Р. Залуцький, Т. Безверхнюк, В. Вакуленко, С. Стеценко, І. Кресіна, С. Пирожков, В. Шарий та інші.

Теоретичні та практичні аспекти розвитку професійної освіти висвітлено у працях С. Беляєва, Р. Гуревича, Є. Костяшкіна, С. Свистун, Р. Макарова, М. Махмутова та інших. Проте, питання щодо розвитку професійної освіти на рівні територіальних громад України вивчені недостатньо, окремі аспекти стисло висвітлюються в межах досліджень лише міжнародних організацій. Праці науковців щодо шляхів та інструментів задоволення життєво важливих інтересів (ЖВІ) жителів ОТГ відсутні взагалі. Отже, питання розвитку професійної освіти як інструменту та шляху до задоволення життєво важливих інтересів жителів об'єднаних територіальних громад набувають нині все більшої значущості та потребують детального дослідження.

Актуальність теми дозволила визначити головну мету роботи, яка полягає дослідження та вивченні шляхів задоволення життєво важливих інтересів

жителів об'єднаних територіальних громад та розробка пропозиції щодо рівня його збільшення через розвиток професійної освіти.

Головна мета обумовила перелік поставлених і виконаних завдань:

1) розглянути доцільність, можливість і необхідність розвитку ОТГ як ефективного і спроможного місцевого самоврядування та територіальної організації влади;

2) охарактеризувати ОТГ у контексті задоволення ЖВІ їх жителів;

3) обґрунтувати розвиток ОТГ шляхом розбудови потенціалу професійно-технічної освіти. Таким чином, питання розвитку професійної освіти як інструменту та шляху до задоволення життєво важливих інтересів жителів об'єднаних територіальних громад набувають все більшої актуальності та потребують детального дослідження.

Характеристика об'єднаних територіальних громад у контексті задоволення життєво важливі інтереси їх жителів. Побудувати демократичне громадянське суспільство без залучення населення до процесів розвитку країни неможливо. Тому процеси децентралізації, які тривають більше 10 років обумовили необхідність зміни територіального устрою, активізації дій місцевого самоврядування, залучення громадян до нинішніх демократичних перетворень і розв'язання нагальних соціально-економічних проблем у тій місцевості, де вони проживають. Так, виникло поняття «громада». Згідно чинного законодавства «громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр» (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 2022). При чому саме людина має бути головною цінністю громади.

Розглядаючи змістовну суть, ознаки та види ОТГ у контексті можливостей задоволення життєво важливі інтереси їх жителів варто

наголосити, що вони наділяються певними правами, зокрема правом на самоврядування (рис.1).

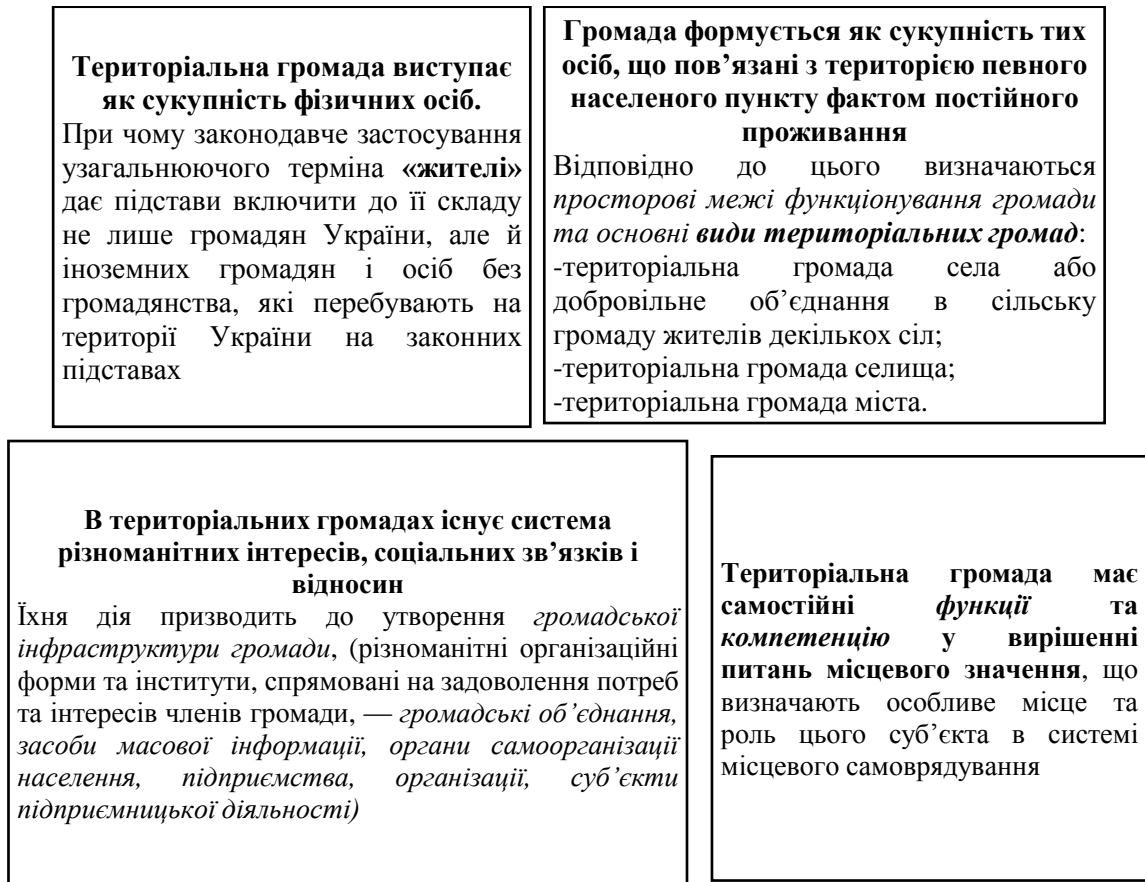

Рис. 1. Ознаки та види територіальних громад

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела (Закон України, 2022).

Зауважимо, що особливістю України нині є надзвичайна диференційованість усіх громад за соціально-економічним та інтелектуальним потенціалом (рис. 2).

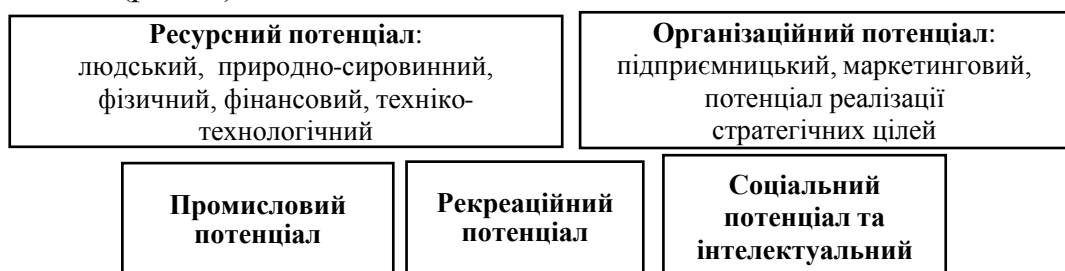

Рис. 2. Види потенціалу громади

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела (Кузьмин В. М., Сусяк Х.В., 2015).

Одним із завдань процесу децентралізації, що відбувався протягом останніх десяти років, було самостійне виявлення та примноження потенціалу територіальних громад (Офіційна сторінка «Децентралізація в Україні», 2022), що сприяло реалізації цілей сталого розвитку України. Зокрема, у проекті стратегії Сталого розвитку України до 2030 року (Проект «Стратегія сталого розвитку України до 2030») окреслено операційні цілі, котрі можуть стати потенційними відправними точками в контексті можливого розвитку ОТГ (рис. 3).

<p>Операційна ціль 2.1 Сприяти сталому розвитку агропромислового комплексу</p>	<p>Операційна ціль 2.2 Забезпечити доступ до економічно прийнятних, надійних, низьковуглецевих джерел енергії для всіх і підвищити ефективність використання енергії</p>
<p>Операційна ціль 4.2 Забезпечити інклюзивну та справедливую якісну освіту і сприяти можливостям навчатися впродовж усього життя для всіх</p>	<p>Операційна ціль 4.3 Зробити міста та населені пункти інклюзивними, безпечними, життєстійкими та збалансованими</p>

Рис. 3. Схема операційних цілей Стратегії сталого розвитку України в контексті можливого розвитку ОТГ: відправні точки
Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела (Проект «Стратегія сталого розвитку України до 2030»)

Поставлені декілька десятків років тому цілі сталого розвитку не втрачають своєї актуальності і нині. Вони наповнюються новим змістом, конкретизуються, доповнюються, уточнюються з врахуванням вимог нових викликів і загроз, зокрема пандемії і повномасштабної війни на території України. Так, пандемія COVID-19 виокремила та посилила нагальні проблеми кожної територіальної громади – обмеження переміщення громадян, продуктів, ресурсів тощо, а війна Росії проти України стала каталізатором широкомасштабної міграції населення як внутрішньої, так і зовнішньої.

Для об'єднаних територіальних громад еміграція створила реальну загрозу втрати соціального потенціалу громади, бо саме людина та її

навички та здібності стають основою розвитку ОТГ, а її ЖВІ – рушійною силою.

При цьому зауважимо, що поняття «інтереси» не існує саме по собі. Воно ґрунтується на таких складових, як цінності та потреби, формує цілі, вписується в трикутник знань і обумовлює як конкурентоспроможність економіки країни, так і стійкий розвиток ОТГ.

Тому під поняттям «ЖВІ жителів ОТГ» будемо розуміти сукупність потреб і системи цінностей жителя в різних сферах життєдіяльності, що залежать від стану внутрішнього і зовнішнього середовища, рівень задоволення (кількісний показник) яких надійно забезпечує існування і можливості їх прогресивного розвитку, обумовленого ефективністю відтворення людини через механізми безперервної освіти, і є гарантом соціальної стабільності (якісний показник) ОТГ.

Тобто, «задоволення ЖВІ жителів ОТГ» стає основним поняттям нової економіки, інтегральним критерієм її сталого інноваційного соціально-орієнтованого розвитку, враховує рівень задоволення інтересів переважної більшості її жителів, визначає засади соціальної стабільності, дозволяє забезпечити комплексність під час розробки стратегій, програм, планів в контексті соціалізації розвитку економіки ОТГ (адаптовано та удосконалено авторами на основі опрацювання джерела (Бондар-Підгурська О. В., 2013, 2015). Процес формування та реалізації ЖВІ жителів ОТГ через механізми безперервної освіти (зокрема та у т.ч. професійно-технічної) представлено на рис. 4.

ОТГ в Україні здійснюють низку функцій, які підтримують життєдіяльність села чи міста. Серед них найважливіші – це забезпечення правопорядку на своїй території, безпека всіх членів громади та збереження рухомого й нерухомого майна, а також господарська, соціально-захисту, культурно – просвітницькі функції (Ковалів М. В., Крикавська І. В., 2018).

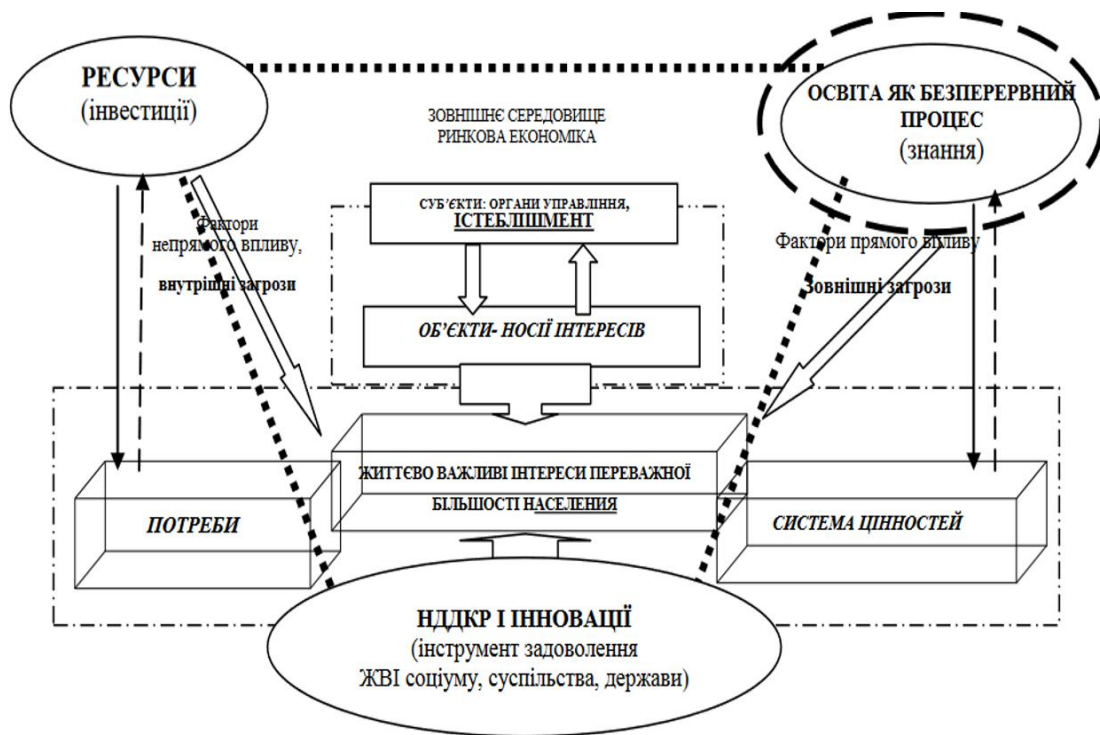
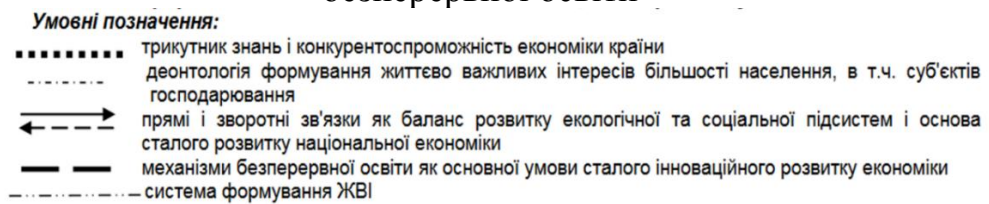

Рис. 4. Схема формування та реалізації ЖВІ жителів ОТГ через механізми безперервної освіти

*Джерело: адаптовано авторами в межах даної тематики на основі опрацювання інформаційного джерела (Бондар-Підгурська О. В.).

Нині органи управління потребують зміни підходів щодо розвитку окремих територій, міст, селищ і регіонів, що призводить до необхідності перегляду окремих функцій ОТГ через те, що трансформаційні процеси останні двадцять років супроводжувалися не лише приватизацією, але і процесами децентралізації, посиленням ролі та значення політичного чинника, формуванням нового територіального устрою.

Так, потребує окремого виокремлення освітня функція, котра дозволяє розвивати людський і соціальний потенціал, підвищувати добробут громадян, адаптувати їх до життя. При чому, одним із інструментів задоволення ЖВІ жителів ОТГ нині має стати саме інновація, шлях до якої йде через освіту.

Процес формування та реалізації інтересів жителів ОТГ через трикутник знань представлено на рис. 5.

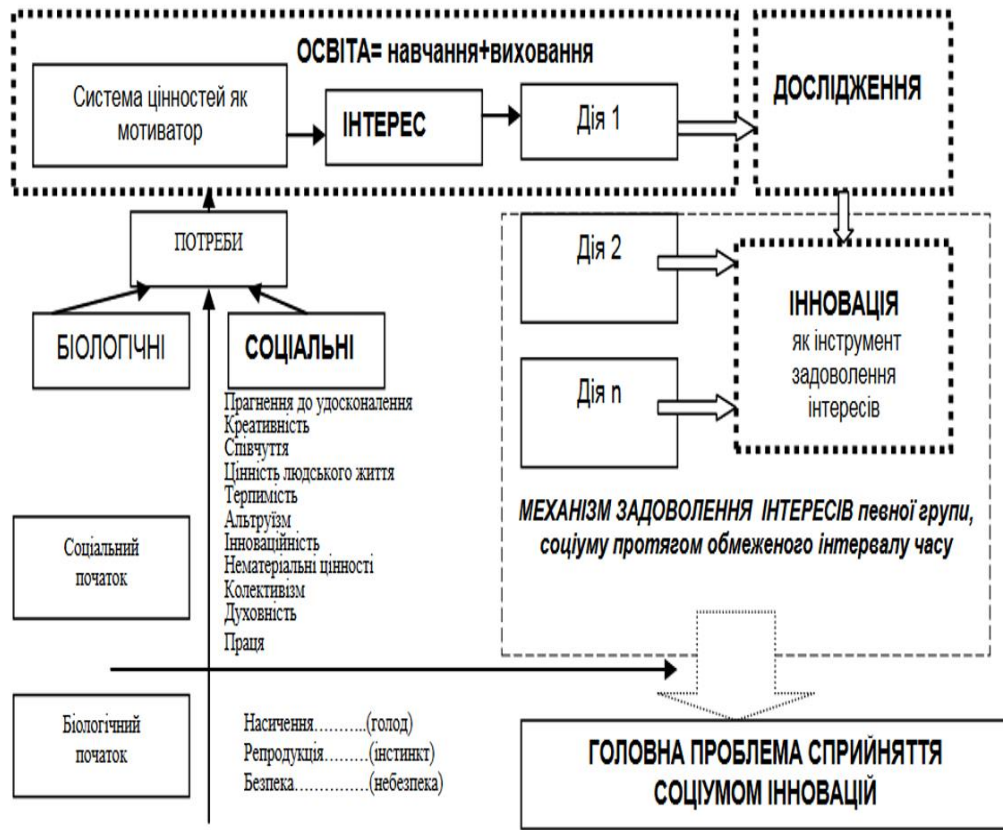

Рис. 5. Схема формування та реалізації інтересів жителів ОТГ через трикутник знань (освіта, дослідження, інновація)

*Джерело: адаптовано авторами в межах даної тематики на основі опрацювання літературного джерела (Бондар-Підгурська О. В.).

Саме освіта дозволяє розвивати людський, соціальний та інтелектуальний потенціал, формувати необхідні знання та навички, котрі сприятимуть адаптації жителів ОТГ України до реалій соціально-економічного устрою країни, зроблять їх спроможними споживати послуги, які надають державні органи, взаємодіяти із соціальними інститутами та державними інституціями. Це підтверджено європейськими тенденціями розвитку освіти. Так, прийнята у Європі концепція навчання протягом життя (lifelong learning LLL), яка розвивається останні 50 років, на початку 2000 року зумовила потребу модернізації європейської політики у сфері освіти. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя»

(A Memorandum of Lifelong Learning), де визначено шість принципів безперервної освіти, а також зазначено, що «безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості».

Отже, «безперервна освіта», в т. ч. жителів ОТГ України включає: 1) отримання ступенів і дипломів у вільний час; 2) професійні курси, в тому числі з метою підвищення кваліфікації персоналу; 3) освіту для дорослих; 4) другу освіту інше (адаптовано на підставі опрацювання джерела «Освіта протягом життя як чинник людського розвитку», 2019).

Освіта впродовж життя покликана підвищувати рівень загальних знань; розширювати можливості участі жителів ОТГ у культурній, соціальній і політичній діяльності громади зокрема, та країни загалом; вносити вклад у подальшу демократизацію суспільства; сприяти посиленню позиції людини в професійній діяльності. Так, будучи важливим чинником, котрий дозволяє адаптувати людину до суспільства, освіта потребує оновлення знань, врахування тенденцій НТП, і при цьому, вона формує «відповіді ринку» на запити щодо нових професій. Так, очікується, що у 2020–2030 рр. на ринки вийде покоління «міленіалів» (1980–1990-х рр. народження), як основний споживач, і наступне за ним – покоління народжених після 2000-го – з їхньою системою цінностей і перевагами «розумного» споживання, а потім і асистивного (підтримуючого комп'ютерною аналітикою) споживання, із трудовими стратегіями, орієнтованими не стільки на вузьку професійну кар'єру, скільки на нарощування гнучких і адаптивних персональних і групових компетенцій із унікальними кар'єрними траєкторіями. Саме це покоління стане на ринку праці найбільш чисельним. Проте, між ними та роботодавцями існує проблема щодо розуміння суті співпраці та вирішення питань забезпечення задоволення їх ЖВІ. Так, зростання дисбалансу між суттєвим збільшенням людей із вищою освітою та суттєвим зменшенням працівників із професійно-технічною, котрі є важливими для об'єктів

забезпечення роботи підприємств критичної інфраструктури та промисловості, може стрімко скоротити групу кваліфікованих працівників задіяних на об'єктах і у забезпеченні доступу до всіх послуг, що забезпечує комфортність проживання (Островський І. А., Юхнов Б. Ю., 2019).

Щодо проблем системи професійної освіти ОТГ варто зазначити, що її трансформація, відбувається за трьома основними напрямками:

1) збільшується тривалість навчання - воно фактично починається з народження людини й триває протягом усього його життя, тобто стає безперервним;

2) розширюється мережа навчальних закладів - школа як суспільний інститут уже не є єдиним джерелом знань, уміння й досвіду; тепер навчання відбувається в значній мірі й поза школою (система домашнього навчання, самонавчання);

3) збільшується сфера впливу освіти - вона визначає не лише інтелектуальний рівень суб'єкта, але й формує його психологічний, соціальний і фізичний рівні» (адаптовано авторами на підставі опрацювання джерела Островський І. А., Юхнов Б. Ю., 2019).

Вищезазначене дозволяє говорити про посилення роль і значення закладів професійно-технічної освіти, особливо для тих ОТГ, де промисловість і об'єкти критичної інфраструктури відіграють стратегічну роль, є великими платниками податків і активно долучаються до соціально-економічного розвитку громади.

Проте, «керівники компаній та очільники урядових органів із усього світу не відчувають повної впевненості в готовності своїх організацій використовувати можливості, які несе з собою четверта промислова революція («Індустрія 4.0»). Це підтверджено результатами дослідження «Делойт Глобал» «Четверта промислова революція вже на порозі – ви до неї готові?» 2018 р. у Давосі, і актуалізує потребу розвитку ОТГ, задоволення ЖВІ їх жителів шляхом розбудови їх потенціалу через професійно-технічну освіту.

Розвиток об'єднаних територіальних громад шляхом розбудови потенціалу професійно-технічної освіти. Традиційно під професійною освітою розуміють «цілеспрямований процес навчання наявних (працюючих) і потенційних (наприклад, студентів) працівників професійних знань і вмінь із метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів завдань у конкретній спеціальності, тобто це здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю» («Професійна освіта» Офіційний сайт: МОН України, 2022).

Професійно-технічна освіта (ПТО) є складником української системи освіти, де людина може оволодіти знаннями, уміннями та навичками за певною професією. Здобути робітничу кваліфікацію можна в ліцензованих МОН закладах професійної освіти – професійних училищах, ліцеях, центрах, навчально-курсівих комбінатах тощо.

Важливою перевагою професійної освіти є її гнучкість і швидка реакція на запити ринку праці – пройти навчання в закладах можуть не лише випускники шкіл, а й дорослі, котрі прагнуть до підвищення кваліфікації або зміни професії. Навчання може відбуватися як за повним, так і за скороченим циклом – від декількох місяців до 3-4 років. Після завершення навчання людина має всі шанси на працевлаштування.

До основних форм здобуття професійної освіти традиційно зараховують:

- 1) навчання у вищих і спеціалізованих навчальних закладах освіти;
- 2) стажування на курсах підвищення кваліфікації;

3) удосконалення професійної майстерності на виробництві. Крім того, існує багато інших підходів до професійного розвитку, включаючи консультації, тренінги, спільні практики, вивчення уроків, наставництво, технічна допомога (адаптовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела «Професійна освіта» Офіційний сайт: МОН України, 2022).

Професійно-технічна освіта є важливою частиною системи освіти, і комплексом педагогічних і організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями та навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної та професійної культури (Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», 1994-2022).

Саме професійна (професійно-технічна) освіта забезпечує здобуття громадянами, зокрема жителями ОТГ, професій відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації (рис. 6).

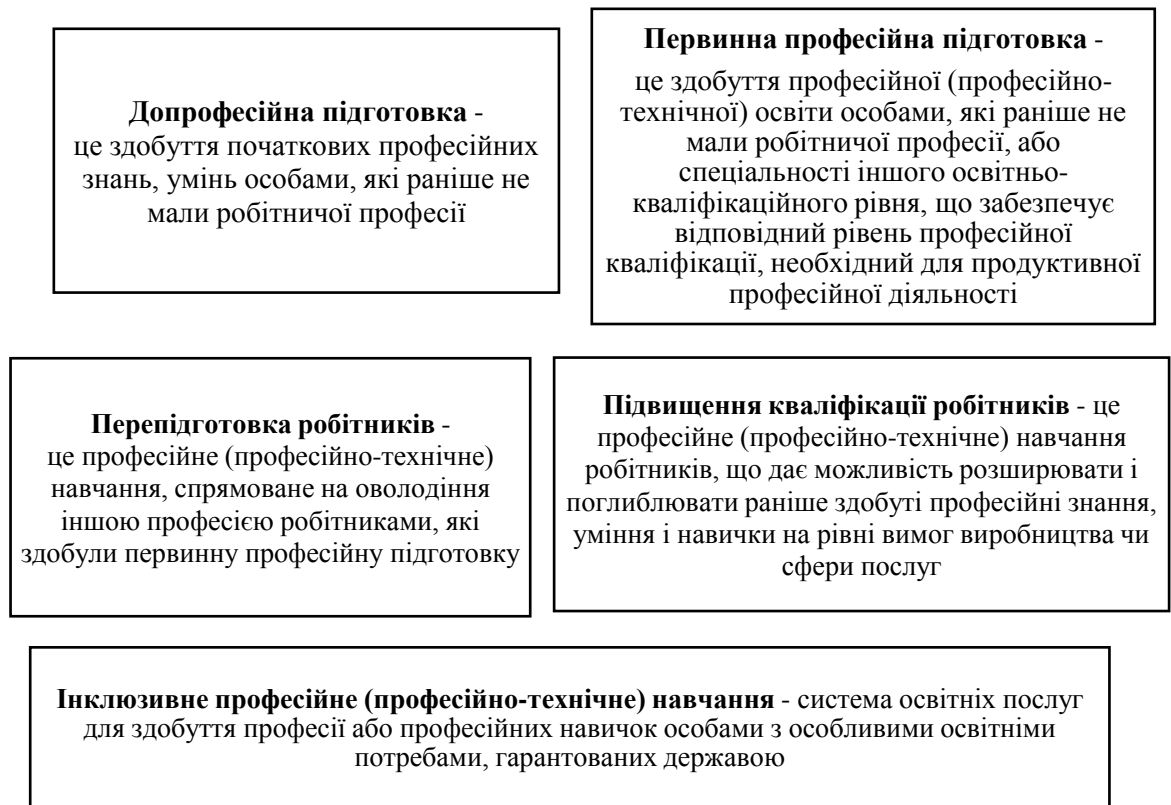

Рис. 6. Основні складові професійно-технічної освіти в контексті розвитку ОТГ та задоволення ЖВІ її жителів

*Джерело: узагальнено, побудовано, адаптовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела (Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», 1994-2022).

Згідно Стратегії професійної (професійно-технічної) освіти України на період до 2023 року основними проблемами розвитку системи професійної

освіти в умовах децентралізації та формування територіальних громад є такими, що представлено на рис. 7.

Рис. 7. Основні проблеми розвитку професійно-технічної освіти в Україні в умовах децентралізації та формування територіальних громад

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела (Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», 1994-2022).

Зокрема, за результатами проведеного дослідження Світового банку «Навички для сучасної України» було встановлено, що «майже 70 % опитаних фірм підтвердили, що випускники закладів загальної (у тому числі вищої) та професійної (професійно-технічної) освіти не володіють практичними навичками або сучасними знаннями; понад 58 % відзначили відсутність типів і рівнів навичок, необхідних роботодавцям; 55 % – актуальних знань» (Стратегія професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року).

Крім того, «у 2020 рр. жодна міська рада не спрямувала кошти із залишків освітньої субвенції на зміцнення матеріально-технічної бази та розвиток інфраструктури закладів професійної (професійно-технічної) освіти, тоді як

обласні ради витратили на вказані цілі у 44 млн. грн.» (Стратегія професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року).

В період війни та післявоєнної відбудови економіки України питання розвитку професійної освіти серед жителів ОТГ набувають посиленої актуальності, що пов'язано, перш за все, з особливостями розбудови ОТГ та пошуком перспективних можливостей щодо задоволення ЖВІ їх жителів.

Зокрема, у 2019 році стартувала спільна програма ЄС і його держав - членів (Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії) для підтримки реформи професійно-технічної освіти в Україні – «EU4Skills: кращі навички для сучасної України». Її метою стала підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні, допомога молоді та дорослим у реалізації власного потенціалу, осучаснення навчання таким чином, щоб воно відповідало вимогам ринку праці (тривалість: 2019-2023 роки).

Програма EU4Skills передбачає реалізацію двох основних компонентів. Перший компонент спрямований на створення основи для реформи, підтримання розробки відповідного законодавства та регіональних стратегій, посилення координації на національному та регіональному рівнях і розробку рекомендацій щодо покращення фінансування та бюджетування сектора профтехосвіти. Другий компонент орієнтований на впровадження реформи на національному рівні та в пілотних регіонах.

Зокрема, на національному рівні передбачається підтримка:

- 1) у створенні Національного координаційного механізму;
- 2) операціоналізації національної системи кваліфікацій;
- 3) розробки 100 освітніх стандартів і навчальних планів;
- 4) супровіду комунікації реформи;
- 5) розробки концепції оптимізації мережі;
- 6) створення інформаційної системи управління освітою (EMIS).

На регіональному рівні передбачено підтримку:

- 1) роботи Регіональних рад профтехосвіти;
- 2) розробки Регіональних стратегій із розвитку П(ПТ)О;
- 3) реформи механізмів фінансування та бюджетування галузі;
- 4) впровадження професійної орієнтації та кар'єрного консультування;
- 5) створення інформаційної системи ринку праці (LMIS);
- 6) забезпечення професійної підготовки вчителів і керівників закладів П(ПТ)О.

При цьому, пілотними регіонами обрано: Вінницьку, Полтавську, Запорізьку, Рівненську, Львівську, Миколаївську та Чернівецьку області. Зауважимо на головному здобутку програми EU4Skills під час реалізації проєкту – наявності методології дослідження щодо проведення опитування потреб роботодавців, відстеження кар'єри випускників професійно-технічних навчальних закладів, що дозволило створити Інформаційну систему ринку праці (ІСУР) (Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»).

У результаті реалізації даного проєкту здійснено дослідження ринку праці України у 2020- 2021 роках. Зокрема, у звітах аналізується не лише стан ринку праці, але і працевлаштування випускників із професійною освітою, частка зайнятих працівників за найпопулярнішими професіями, частка працівників, які працевлаштовані за кордоном у 2020-2021 роках, розмір заробітних плат за групами випускників. Зокрема, результати аналізу частки зайнятих випускників у 2020-2021 роках дозволив констатувати, що найбільший відсоток випускників закладів професійної освіти із професійною освітою працює в областях Дніпропетровській і Кіровоградській, а найнижчий відсоток припадає на Одеську, Рівненську і Миколаївську області (рис. 8).

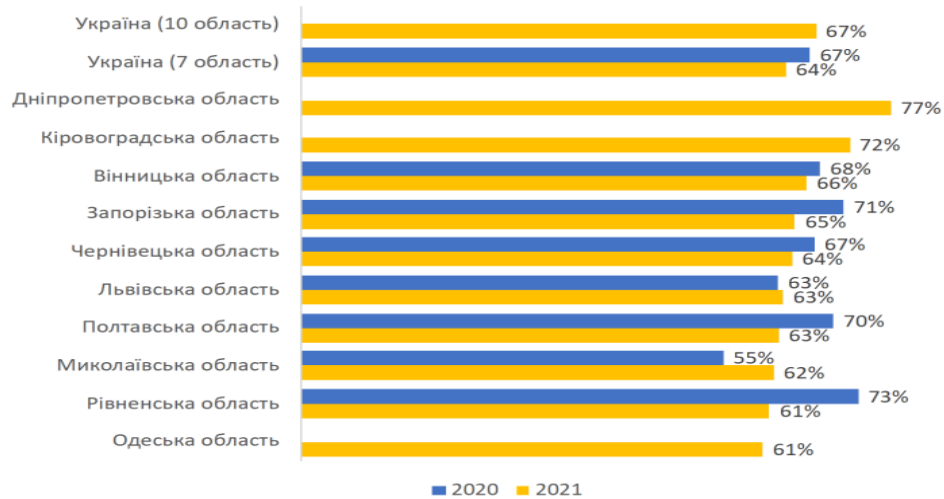

Рис. 8. Частка зайнятих випускників закладів професійно-технічної освіти у 2020-2021 роках у пілотних регіонах, де реалізується проєкт програми «EU4Skills: кращі навички для сучасної України»

*Джерело: адаптовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»

У всіх пілотних регіонах за цей період відбулося зниження на 3 % працевлаштування всіх випускників. Найбільше зниження спостерігалось у Рівненській, Полтавській і Запорізькій областях, тоді як у Миколаївській і Львівській областях, навпаки, – не значне підвищення (Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»).

Реалізація проєкту програми «EU4Skills: кращі навички для сучасної України» слугувала основою для аналізу частки випускників за професією та регіоном. Так, результати аналізу ринку професій, які користувалися попитом у випускників і мали найвищий рівень зайнятості за регіонами України у 2021 році узагальнено та представлено у табл.1.

Таблиця 1. Результати аналізу ринку професій, які користувалися попитом у випускників і мали найвищий рівень зайнятості за регіонами України у 2021 році

Регіон	Найбільш популярні Професії	Найвищий рівень зайнятості
Кіровоградській області	продавець непродовольчих товарів, оператор поштового зв'язку, педикюрник	торгівельні, персональні та побутові послуги, професії залізничного, морського та спеціального транспорту

Рівненській області	Електрогазозварювальник, муляр, флорист	будівельні професії, зварники, художні професії
Полтавській області	майстер ресторанного обслуговування, візажист, електрик із ремонту та обслуговування електроустаткування	професій готельно-ресторанного сервісу, професій залізничного, морського та спеціального транспорту
Чернівецькій області	бармен, кондитер, секретар керівника	бухгалтерія та офісні та ІТ працівники, готельно-ресторанного сектору, будівництва
Миколаївській області	продавець непродовольчих товарів, електрогазозварник, конторський (офісний) службовець (бухгалтерія)	готельно-ресторанного сервісу, дизайн, виробництво одягу та взуття, зварники
Львівській області	маляр, оператор із обробки інформації та програмного забезпечення, Лицювальник-плиточник	дизайн і виробництво одягу та взуття, бухгалтерського обліку і ІТ сектору
Одеській області	пекар, оператор комп'ютерного набору, тракторист - машиніст сільськогосподарського виробництва	професії готельно-ресторанного сервісу
Вінницькій області	електрогазозварник, муляр, флорист,	готельно-ресторанного сервісу, Будівельні професії, Професії залізничного, морського та спеціального транспорту
Запорізькій області	офіціант, квітникар, контролер зварювальних робіт	дизайн, виробництво одягу та взуття, професії металообробки та машинобудування, зварники
Дніпропетровській області	тракторист - машиніст сільськогосподарського виробництва, кравець, стропальник, офіціант	електротехнічними професіями, професіями харчової промисловості, а також із надання персональних і побутових послуг

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання літературного джерела Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України».

Таким чином, ми можемо констатувати, що професії, які користуються попитом у молоді не зовсім корелювалися із попитом на ринку робочої сили, що стало підґрунтям для започаткування негативних тенденцій щодо стійкості розвитку ОТГ. Це пов'язано переважно з міграцією жителів із однієї громади в іншу або до міст.

Поряд із цим, нами узагальнено перелік професій, які мали найнижчий рівень популярності та рівень зайнятості за регіонами України у 2021 році (табл. 2).

Таблиця 2. Результати аналізу переліку професій, які мали низький рівень популярності та зайнятості за регіонами України у 2021 році

Регіон	Професії з	
	нижчим рівнем популярності	найнижчим рівнем зайнятості
Кіровоградській області	слюсар із ремонту колісних транспортних засобів, електрогазозварник, адміністратор.	дизайн, виробництво одягу та взуття, професії автотранспорту, зварники

Рівненській області	обліковець із реєстрації бухгалтерських даних, оператор комп'ютерного набору, електромонтер лінійних споруд, електрозв'язку та проводового мовлення.	бухгалтерія та офісні та ІТ працівники, електротехніка, персональні та побутові послуги
Полтавській області	оператор із обробки інформації та програмного забезпечення, водій автотранспортних засобів, обліковець із реєстрації бухгалтерських даних	металообробки та машинобудування, бухгалтерії, офісних та ІТ працівників, дизайну, виробництва одягу та взуття
Чернівецькій області	провідник пасажирського вагону, касир квитковий, електромонтер із ремонту та обслуговування електроустаткування.	сектор залізничного та морського транспорту, надання персональних і побутових послуг, електротехніка
Миколаївській області	обліковець із реєстрації бухгалтерських даних, адміністратор, соціальний робітник	автотранспорту, інших малочисельних професій, сільськогосподарських і лісотехнічних професій
Львівській області	адміністратор, електромеханік із ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, водій автотранспортних засобів	сільське та лісове господарство, електротехніка
Одеській області	оператор із обробки інформації та програмного забезпечення, офіціант, кухар	бухгалтерія та офісні та ІТ працівники
Вінницькій області	Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, електромонтер контактної мережі, офіціант	зварники, художні професії, професії автотранспорту
Запорізькій області	водій автотранспортних засобів, кухар, конторський (офісний) службовець (бухгалтерія)	професії з приготування страв і напоїв, торгівельні професії, бухгалтерія, офісні та ІТ працівники
Дніпропетровській області	слюсар із ремонту колісних транспортних засобів, бармен, кухар	професії добувної промисловості та представники професій художніх промислів і ремесел

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України».

Така ситуація негативно впливає на ринок праці, коли за окремими професіями формується надлишок фахівців, а на інші – стають у дефіциті. Цю негативну тенденцію посилює міграція молодих кваліфікованих фахівців за кордон.

Частка зайнятих осіб, що працюють за кордоном України у 2020-2021 роках представлена на рис. 9.

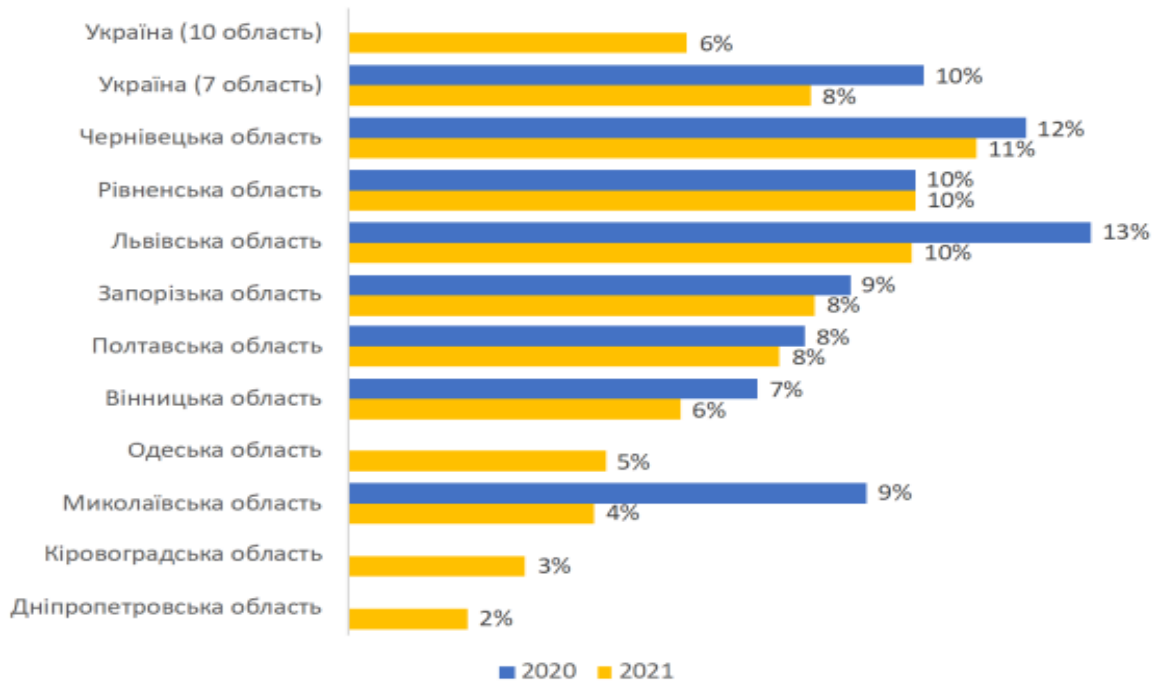

Рис. 9. Частка зайнятих осіб, що працюють за кордоном України у 2020-2021 роках

*Джерело: адаптовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України».

Найбільший відсоток працюючих випускників за кордоном у західних регіонах: Чернівецькій, Рівненській і Львівській областях. Найнижчий рівень працевлаштування випускників був у Рівненській, Полтавській та Запорізькій областях.

Одним із важливих чинників, що впливає на стан професійної освіти є заробітна плата, яку отримують випускники: «У 10 регіонах майже 41% випускників, що працюють за кордоном, отримують заробітну плату у розмірі понад 22 тисяч гривень; при цьому тільки 3% з тих, хто працюють в Україні отримують таку заробітну плату». Зауважимо, що 70 % випускників, що працюють в Україні, отримують заробітну плату у розмірі нижче 10 тисяч гривень, у середньому по 10 регіонам – 72%. Результати аналізу розміру заробітних плат випускників за групами професій у 2021 році у пілотних регіонах України представлено у табл. 3.

Таблиця 3. Результати аналіз розміру заробітних плат випускників за групами професій у 2021 році у пілотних регіонах України: найвища та найнижча

Регіон	Професії, які дозволяють отримувати найвищу заробітну плату	Професії, які дозволяють отримувати найнижчу заробітну плату
Кіровоградській області	професії металообробки та машинобудування, будівельні професії, бухгалтерія та офісні та ІТ працівники	торгівля, професії з приготування страв і напоїв, персональні та побутові послуги
Рівненській Області	будівельні професії, професії автотранспорту, професії електротехніки	дизайн, виробництво одягу та взуття, художні професії, персональні та побутові послуги
Полтавській області	професії залізничного, морського та спеціального транспорту, професіях автотранспорту, зварників	професії щодо персональних і побутових послуг, професіях із приготування страв і напоїв, дизайну, виробництва одягу та взуття
Чернівецькій області	професії автотранспорту, професії готельно-ресторанного сервісу	сектор дизайн, виробництво одягу та взуття, бухгалтерія та офісні та ІТ працівники, персональні та побутові послуги
Миколаївській області	професії електротехніки, професії автотранспорту, зварники	торгівля, професії готельно-ресторанного сервісу, дизайн, виробництво одягу та взуття
Львівській області	професії електротехніки, торгівельні професії, бухгалтерія та офісні та ІТ працівники	художні професії, зварники, дизайн, виробництво одягу та взуття
Одеській області	-	професії з приготування страв і напоїв
Вінницькій області	професії в сфері металообробки та машинобудування, професії електротехніки	професії з приготування страв і напоїв, дизайн, виробництво одягу та взуття, професії залізничного, морського та спеціального транспорту
Запорізькій області	професії електротехніки, професії залізничного, морського та спеціального транспорту, зварники	персональні та побутові послуги, торгівельні професії, будівельні професії
Дніпропетровській області	випускники, що працюють у галузі добувної промисловості та харчової промисловості	торгівля, будівництво, сфера надання персональних і побутових послуг

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України».

Таким чином, ми можемо констатувати, що на ринку робочої сили існують серйозні диспропорції, котрі впливають на соціально-економічний розвиток громад безпосередньо, і відрегулювати їх покликана саме професійно-технічна освіта.

Зміна територіального устрою, яка стартувала у 2015 році і завершилася у 2020 році призвела до створення в Україні ОТГ (табл. 4), які

потребуватимуть кваліфікованих фахівців для будування доріг, обслуговування шкіл, енергетичних систем, водопостачання тощо.

Таблиця 4. Кількість територіальних громад і закладів професійно-технічної освіти у пілотних регіонах України у 2021 році

<i>Регіон</i>	<i>Кількість об'єднаних територіальних громад</i>	<i>Кількість закладів професійно-технічної освіти, одиниць</i>
Кіровоградській області	49	23
Рівненській області	64	23
Полтавській області	61	34
Чернівецькій області	52	16
Миколаївській області	52	31
Львівській області	73	53
Одеській області	91	34
Вінницькій області	63	32
Запорізькій області	67	37
Дніпропетровській області	86	57

*Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі опрацювання інформаційного джерела Веб сайт програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України».

Таким чином, рівень задоволення ЖВІ жителів ОТГ, швидкість розв'язання технічних, енергетичних, транспортних та інших проблем залежить від наявності кваліфікованих працівників із професійно-технічною освітою, котрі мають надавати послуги жителям ОТГ, працювати на підприємствах та в організаціях. Від якості та ефективності результатів їх роботи буде залежати комфортність проживання в ОТГ, її привабливість для молоді та перспективи розвитку.

Висновки.

1. Розглянуто доцільність, можливість і необхідність розвитку ОТГ як ефективного та спроможного місцевого самоврядування і територіальної організації влади, здатних надавати якісні та доступні публічні послуги мешканцям, задовольняти інтереси людей в усіх сферах їх життєдіяльності. На основі аналізу літературних джерел актуалізовано питання розвитку професійної освіти як інструменту та шляху до задоволення ЖВІ жителів ОТГ.

2. Охарактеризовано ОТГ у контексті задоволення ЖВІ їх жителів. При цьому позиціоновано жителів ОТГ з їх ЖВІ як основну її цінність громади.

Виокремлено ознаки та види ОТГ, види потенціалу громади. На основі аналізу проекту стратегії Сталого розвитку України до 2030 року окреслено операційні цілі, котрі можуть стати потенційними відправними точками в контексті розвитку ОТГ. Запропоновано поняття «ЖВІ жителів ОТГ» як сукупності потреб і системи цінностей жителя в різних сферах життєдіяльності, що залежать від стану внутрішнього та зовнішнього середовища, рівень задоволення (кількісний показник) яких надійно забезпечує існування і можливості їх прогресивного розвитку, обумовленого ефективністю відтворення людини через механізми безперервної освіти, і є гарантом соціальної стабільності (якісний показник) ОТГ. Наголошено, що одним із інструментів задоволення ЖВІ жителів ОТГ нині має стати саме інновація, шлях до якої йде через освіту. Запропоновано процес формування та реалізації інтересів жителів ОТГ через трикутник знань, а також схему формування та реалізації ЖВІ жителів ОТГ через механізми безперервної освіти.

3. Обґрунтовано розвиток ОТГ через розбудову потенціалу професійно-технічної освіти. Визначено переваги професійної освіти, основні форми її здобуття, основні складові професійно-технічної освіти в контексті розвитку ОТГ та задоволення ЖВІ її жителів, а також висвітлено основні проблеми розвитку професійно-технічної освіти в Україні в умовах децентралізації та формування територіальних громад. Охарактеризовано результати реалізації спільної програми ЄС і його держав-членів (Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії) для підтримки реформи професійно-технічної освіти в Україні – «EU4Skills: кращі навички для сучасної України» (2019-2023 рр.). Представлено результати: 1) аналізу розміру заробітних плат випускників закладів ПТО за групами професій у 2021 році у пілотних регіонах України: найвища та найнижча; 2) аналізу переліку професій, які мали низький рівень популярності та зайнятості за регіонами України у 2021 році; 3) аналізу ринку професій, які користувалися попитом у випускників закладів ПТО і мали

найвищий рівень зайнятості за регіонами України у 2021 році. Узагальнено кількість територіальних громад і закладів професійно-технічної освіти у пілотних регіонах України у 2021 році.

Отже, сприяння розвитку професійної освіти в об'єднаних територіальних громадах дозволить не лише підвищити рівень задоволення ЖВІ їх жителів нині, а стане надійним підґрунтям щодо прийняття управлінських рішень в контексті формування та реалізації стратегії їх довгострокового розвитку.

VOCATIONAL EDUCATION AS A TOOL AND A WAY TO SATISFACTION VITALLY IMPORTANT INTERESTS OF RESIDENTS OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Bondar-Pidhurska O. V., Glebova A. O.

Abstract. The role and significance of united territorial communities from the point of view of the possibility of satisfying the vital interests of its residents has been clarified. Their features and types are singled out, the potential of the community is presented through its types and main components. The concept of "vital interests of residents of united territorial communities" is proposed as a set of needs and a system of values of a resident in various spheres of life. A person is positioned as the main value of the community.

The process of satisfying the vital interests of residents of united territorial communities is presented in a new context - through the development of its human potential, where the central place is given to education (especially professional and technical) - an integral process of learning and upbringing, which leads to innovations aimed at satisfying the interests of residents of united territorial communities. The process of formation and implementation of vital interests of residents of united territorial communities through the triangle of knowledge (education, research, innovation) is visualized. Based on the results of the implementation of the joint program of the EU and its member states to support the

reform of vocational education in Ukraine - "EU4Skills: the best skills for modern Ukraine" (2019-2023): 1) summarized the list of professions of graduates of vocational and technical education institutions in 2021, which had the lowest and highest levels of: a) popularity and employment by regions of Ukraine, b) the amount of wages by groups of professions in the pilot regions of Ukraine; 2) the number of territorial communities and vocational and technical education institutions in the pilot regions of Ukraine in 2021 is highlighted. Based on this, the main problems of the development of professional and technical education in united territorial communities in the conditions of current realities are identified. Vocational education is positioned as a tool and a way to satisfy the vital interests of residents of united territorial communities.

Наукове видання

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ
В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**
Колективна монографія

Видано в авторській редакції за заг.ред. Клясен Н. Л., Пушкарьова Т.О.
Макетування Громська О.І.
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України

Обкладинка: agropolit.com. URL: <https://agropolit.com/news/9827-na-dobrovilne-stvorennya-otg-mojut-dati-sche-rik-kabmin>

Підписано до друку 21.12.2022.

Формат 60x84/16. Умовн.-друк. арк. 32,15

Тираж 300 пр.

Видавець:

ТОВ НВП «Росток А. В.Т.», 40004, м. Суми, вул. Металургів, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і книгорозповсюджувачів видавничої продукції: ДК N 2545 від 29.06.2006 р.

